

ΤΟΠΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

NOMΟΘΕΣΙΑ

- 139609/Γ2/1-10-2013 Υ.Α.
- 147650/Γ2/11-10-2013 Υ.Α.
- 141288/Γ2/8-9-2014 Υ.Α.
- 144968/Δ2/16-09-2015 Υ.Α.

Βιωματικές Δράσεις

Στη Γ' τάξη κατά το τρέχον Σχολικό Έτος (2015-2016), στο πλαίσιο των Βιωματικών Δράσεων θα υλοποιηθούν θέματα των διδακτικών αντικειμένων:

- «Σχολικός Προσανατολισμός», Επαγγελματικός
- «Τοπική Ιστορία» και
- «Περιβάλλον και Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη».

Ορισμοί

- Τοπική Ιστορία: ένα πεδίο το οποίο διαπερνά το σύνολο των θεματικών περιοχών της Γενικής Ιστορίας και φέρει έντονα το τοπικό στοιχείο.
- Τοπική Ιστορία: Η ανίχνευση του ιστορικού παρόντος, μέσα από τις επεμβάσεις του ανθρώπου σε ένα οικείο και προσιτό στους μαθητές φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον και η ερμηνεία των αποτελεσμάτων αυτής της παρέμβασης.

Προϋποθέσεις για την επιτυχή διδασκαλία του μαθήματος

- Ικανοποιητικός διαθέσιμος χρόνος
- Γνώση της ιστορίας της περιοχής που βρίσκεται το σχολείο
- Υλική υποδομή στο Σχολείο
- Η ιστορική παιδεία των μαθητών
- Δυνατότητα για βιωματική επαφή με ό,τι υλικό είναι απαραίτητο για την πραγμάτευση του θέματος
- Η καταλληλότητα του θέματος για σχολική ιστορική έρευνα.

1η διδακτική ενότητα

1 διδακτική ώρα

Σκοποθεσία

- Να μελετήσουν οι μαθητές την ανθρώπινη εμπειρία (ανασύνθεση της συνολικής δράσης του ανθρώπου και κατανόηση της δράσης αυτής).
- Να διασυνδέσουν τα γεγονότα μεταξύ τους και να δομήσουν τα νοήματα του παρελθόντος μέσα από αυτά.
- Να αποδώσουν τις πολλαπλές διαστάσεις και οπτικές των γεγονότων /φαινομένων/δράσεων.

2η διδακτική ενότητα

2 διδακτικές ώρες

Διδακτικοί Στόχοι

- Να εξοικειωθούν οι μαθητές με τη μεθοδολογία επεξεργασίας και μελέτης ενός ιστορικού θέματος.
- Να ασκηθούν οι μαθητές στους τρόπους και της ομαδικής εργασίας και στην αυτοοργάνωση της ομάδας.
- Να διερευνήσουν τις επιμέρους παραμέτρους του κάθε θέματος.
- Να διερευνήσουν τη μορφή που θα πάρει η εργασία της ομάδας τους και τον τρόπο που θα την παρουσιάσουν.

3η διδακτική ενότητα

10 διδακτικές ώρες

Διδακτικοί στόχοι

- Να συσχετίσουν οι μαθητές το συγκεκριμένο θέμα με τις ευρύτερες ιστορικές εξελίξεις.
- Να αναζητήσουν, να συγκεντρώσουν και να μελετήσουν τις πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές (υλικές, εικονικές, οπτικοακουστικές, ηλεκτρονικές).

(συνέχεια)

- Να ασκηθούν σε πρακτικές και δεξιότητες που σχετίζονται με την ιστορική έρευνα, τη διαμόρφωση ερωτημάτων που έχουν άμεση σχέση με το θέμα τους, τη συγκριτική μελέτη μιας ή περισσότερων ομοειδών ή διαφορετικών ως προς το είδος τους ιστορικών πηγών, την άντληση πληροφοριών από τις πηγές, τη συγκρότηση και παρουσίαση του δικού τους ιστορικού λόγου.

(συνέχεια)

- Να αξιοποιήσουν επιλεγμένα βιβλία και άρθρα, φωτογραφικό υλικό, προφορικές μαρτυρίες, μουσικό υλικό, video και ταινίες, ψηφιακό υλικό, ερωτηματολόγια, συνεντεύξεις με μάρτυρες ή διαμεσολαβητές.
- Να οργανώσουν επισκέψεις, σε χώρους σχετικούς με το επιμέρους θέμα ιστορίας που επέλεξαν κ.τ.λ.
- Να γνωρίσουν και να κατανοήσουν τη σημασία της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε περιοχής.

(συνέχεια)

- Να ασκηθούν στους τρόπους και στην πειθαρχία της ομαδικής δουλειάς: να συμμετέχουν σε ομαδικές εργασίες, αναγνωρίζοντας το κοινωνικό πλαίσιο της έρευνας, της ιστορικής σκέψης, του ελέγχου, της αξιολόγησης και της αποδοχής των ερμηνειών.
- Να οργανώσουν τις διαθέσιμες πηγές να διασταυρώσουν τις πληροφορίες που αντλούν από αυτές, αλλά και να καταγράψουν τις διαφορές και διαφορετικές ερμηνείες που μπορεί να εμπεριέχονται σε αυτές για το συγκεκριμένο θέμα που μελετούν.
- Να παράγουν οι μαθητές το δικό τους υλικό που θα προέλθει από την προσωπική τους άσκηση.

(συνέχεια)

- Να οργανώσουν την ιστορική και άλλη γνώση που σταδιακά αποκτούν.
- Να μπορούν να δομήσουν σταδιακά την εργασία τους.
- Να διαμορφώσουν και εμπλουτίσουν ή και αναθεωρήσουν ένα ευέλικτο πλαίσιο αναφοράς.

4η διδακτική ενότητα

1-2 διδακτικές ώρες

Στόχοι

Να παρουσιάσουν τις εργασίες τους με διαφορετικές μορφές στην ολομέλεια του τμήματός τους ή της τάξης τους:

- κείμενο εργασίας,
- κατασκευή video/ταινίας με αφήγηση,
- έκθεση/λεύκωμα με υπομνηματισμένο φωτογραφικό υλικό,
- κατασκευή blog ή ιστοσελίδας με τις εργασίες τους, έκδοση cd –rom, κ.ά.).

5η διδακτική ενότητα

1 διδακτική ώρα

Στόχοι

- Να αναστοχαστούν οι μαθητές για τους στόχους που έθεσαν.
- Να αναστοχαστούν τι κέρδισαν από την εμπλοκή τους στην όλη διαδικασία (τι έμαθαν, πώς το έμαθαν και πώς εκτιμούν ότι μπορούν να το αξιοποιήσουν μελλοντικά).

Αξιολόγηση

- Η αξιολόγηση αποτελεί τρόπο ανατροφοδότησης και αφορά τη συναισθηματική και διανοητική ανάπτυξη των μαθητών, την ανάπτυξη της δημιουργικότητάς τους, την απόκτηση ιστορικών γνώσεων καθώς και κοινωνικών και πολιτισμικών δεξιοτήτων.
- Η αριθμητική βαθμολογία συνοδεύεται από κάποια μορφή έκθεσης που συντάσσει ο εκπαιδευτικός για κάθε μαθητή χωριστά επισημαίνοντας τα **ακόλουθα**:

(συνέχεια)

- Συμμετείχε στη διαδικασία του μαθήματος (ενεργά, ικανοποιητικά, περιορισμένα, μη ικανοποιητικά).
- Συνεργάστηκε αρμονικά με τους συμμαθητές του (σχεδόν πάντοτε, τις περισσότερες φορές, μερικές φορές μόνο, ελάχιστα);
- Οργάνωσε και παρουσίασε τις εργασίες (άριστα, πολύ καλά, καλά, σχεδόν καλά);
- Αξιοποίησε τη δημιουργική σκέψη και φαντασία του (άριστα, ικανοποιητικά, περιορισμένα);
- Κατέκτησε τις επιθυμητές γνώσεις (εξαιρετικά, ικανοποιητικά, περιορισμένα, μη ικανοποιητικά);
- Αξιοποίησε τις δυνατότητές του (κατέβαλλε μεγάλη προσπάθεια και είναι αξιέπαινη, επαρκής και αποτελεσματική);

ΔΕΛΤΙΟ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΜΑΘΗΤΩΝ

Πρόσφερα πληροφορίες και ιδέες στην κοινή συζήτηση **Ναι** **όχι**

Ζήτησα πληροφορίες και ιδέες από τα άλλα μέλη **Ναι** **όχι**

Πρόσφερα βοήθεια σε άλλα μέλη της ομάδας μου **Ναι** **όχι**

Ζήτησα βοήθεια από άλλα μέλη της ομάδας μου **Ναι** **όχι**

Μοιράστηκα το υλικό με τα μέλη της ομάδας μου **Ναι** **όχι**

Βοήθησα στο να γίνει κατανοητό το έργο της ομάδας **Ναι** **όχι**

Βοήθησα στο να αρχίσει η ομάδα μας το έργο της χωρίς χρονοτριβές

Ναι **όχι**

ΔΕΛΤΙΟ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

- Οργανώθηκαμε γρήγορα και χωρίς θόρυβο **ναι όχι**
- Παρακολουθούσαμε τον ομιλητή **ναι όχι**
- Προσφέραμε βοήθεια ο ένας στον άλλο **ναι όχι**
- Παραφράζαμε τις απόψεις του προηγούμενου ομιλητή **ναι όχι**
- Κάναμε διορθώσεις και συμπληρώσεις , για να επιτύχουμε την ακρίβεια **ναι όχι**
- Επιζητούσαμε τη θεμελίωση των απόψεων **ναι όχι**
- Ελέγχαμε τις αντικρουόμενες πληροφορίες με προσφυγή στις πηγές πληροφόρησης **ναι όχι**
- Προσφέραμε ενθάρρυνση για συμμετοχή σε όλα τα μέλη **ναι όχι**

Θεματικοί Τομείς

1. Τοπογραφία

- Ιστορία του τόπου (κοινότητας, πόλης, επαρχίας, περιφέρειας)
- Τοπωνύμια
- Αρχαιολογία
- Τοπική Αρχιτεκτονική

(συνέχεια)

2. Οικονομική Ιστορία

- Αγροτικές δομές
- Βιομηχανική Αρχαιολογία
- Ιστορία επιχειρήσεων
- Ιστορία μέσων μεταφοράς

(συνέχεια)

3. Δημογραφική Ιστορία

4. Κοινωνική Ιστορία

➤ Ιστορία της καθημερινής ζωής

➤ Προφορική Ιστορία

➤ Λαογραφία

5. Εκκλησιαστική Ιστορία

6. Πολιτική Ιστορία

Τρόποι προσέγγισης

- Ανάλυση δεδομένων, μικροϊστορία, συγκριτικές μελέτες
- Συλλογή και καταγραφή δεδομένων
- Διηγηματική και περιγραφική απόδοση
- Χρήση ΤΠΕ.

Πηγές της Τοπικής Ιστορίας

1. Γραπτές πηγές

- Δημοσιευμένες (Απομνημονεύματα, Γενεαλογίες, Ταξιδιωτικές Εντυπώσεις, Τουριστικοί οδηγοί, Αφιερώματα, Βιογραφίες, Αλληλογραφία, Δημόσια έγγραφα, Αφηγήσεις, βιβλία και άρθρα τοπικής ιστορίας, εφημερίδες, εθνικός και τοπικός τύπος)
- Αδημοσίευτες (αρχεία υπηρεσιών [διοικητικά, σχολικά, συμβολαιογραφικά, ληξιαρχικά βιβλία, και ιδιωτικά] αρχεία επιχειρήσεων)

(συνέχεια)

2. Ηχητικές
3. Κινηματογραφικές και τηλεοπτικές
4. Ηλεκτρονικές
5. Προφορικές μαρτυρίες
6. Στατιστικοί πίνακες και γραφήματα
8. Φωτογραφικές
9. Οι χάρτες
10. Αντικείμενα τέχνης και καθημερινής ζωής
11. Πνευματική παραγωγή της περιοχής (π.χ. τοπικός τύπος).

Η προφορική ιστορία – συνέντευξη ως Μεθοδολογικό Εργαλείο

- Η προφορική ιστορία έχει ιδιαίτερη σημασία για την τοπική ιστορία, αφού δίνει το λόγο στον άνθρωπο που έζησε προσωπικά τα γεγονότα που αφηγείται.
- Η σχετική έρευνα μπορεί να προσεγγίζει αισθήματα, στάσεις, αντιθέσεις προσώπων και ομάδων που δεν εντοπίζονται σε άλλες πηγές.

Τι είναι τοπική ιστορία

- Προσωπικές αφηγήσεις
- Μαρτυρίες
- Προφορική παράδοση
- Λαϊκή αφήγηση

(συνέχεια)

Η άσκηση της προφορικής ιστορίας συνεισφέρει σημαντικές πληροφορίες στην *Τοπική Ιστορία*:

- καλύπτει τα κενά που αφήνουν οι γραπτές μαρτυρίες και, κυρίως, μας μεταφέρει τον βιωματικό τρόπο με τον οποίο μια ομάδα ανθρώπων ανακαλεί και αναβιώνει τα παρελθόντα γεγονότα.
- Είναι ευνόητο ότι οι προφορικές μαρτυρίες δεν είναι πάντοτε αξιόπιστες.
- Αυτό που προέχει όμως είναι η ανάδειξη του διαφορετικού τρόπου με τον οποίο το άτομο ή η κοινότητα αντιλαμβάνονται και βιώνουν ένα γεγονός.
- Οι προφορικές μαρτυρίες συλλέγονται με τη συνέντευξη.

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΤΗΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

Για τη συνέντευξη χρειάζεται να τηρούνται ορισμένοι κανόνες:

- Η έρευνα για τον εντοπισμό των κατάλληλων προσώπων από τα οποία θα ζητηθεί η συνέντευξη είναι απαραίτητη.
- Μία και μοναδική συνέντευξη δεν παρέχει τα εχέγγυα της αντικειμενικότητας.
- Μία επαναληπτική συνέντευξη ή συνέντευξη επιβεβαίωσης, που θα πραγματοποιηθεί σε απόσταση ικανού χρόνου από την προηγούμενη κρίνεται απαραίτητη.

Ο ΜΑΘΗΤΗΣ-ΕΡΕΥΝΗΤΗΣ

- Ο μαθητής που παίρνει τη συνέντευξη θα πρέπει να αντιληφθεί ότι δε λειτουργεί όπως ο δημοσιογράφος ούτε όπως ο ανακριτής.
- Απαιτείται η κατάλληλη προετοιμασία με πρωταρχικό μέλημα τη διατύπωση του ερωτήματος «Τι με ενδιαφέρει να πληροφορηθώ;».
- Το ερώτημα αυτό θα αναλυθεί σε ειδικότερα ερωτήματα που θα θέσει στο συνομιλητή του.

(συνέχεια)

- Ο μαθητής-ερευνητής θα πρέπει κατ' αρχάς να έχει γνώση για το θέμα, να είναι καλός ακροατής.
- Να έχει την ικανότητα να ερεθίζει τη μνήμη του συνομιλητή του, στον οποίο, εντούτοις, πρέπει να αφήνει την πρωτοβουλία.
- Γενικότερα, η αποτελεσματική λήψη συνέντευξης είναι ζητούμενη μαθητική δεξιότητα.

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

- Οι παρατηρήσεις από το υλικό του προφορικού αρχείου κατηγοριοποιούνται και συζητούνται με σκοπό να καταλήξει η ομάδα σε συμπεράσματα.
- Φωτίζουν πεδία όπως το συναισθηματικό και εκείνο των πεποιθήσεων, για τα οποία οι λοιπές κατηγορίες πηγών κατά κανόνα σιωπούν.
- Ακολουθεί η κριτική ανάλυση. Στη φάση αυτή, πέρα από τις πληροφορίες, ενδεχομένως εντοπίζονται και αξιοποιούνται οι παραλείψεις, οι συγχύσεις, οι σιωπές, οι επαναλήψεις και οι αντιφάσεις. Συχνά τα στοιχεία αυτά υπαγορεύουν την αναζήτηση άλλης προφορικής πηγής.

Οφέλη από την ένταξη των προφορικών μαρτυριών στην έρευνα για την Τοπική Ιστορία

- Προάγει τη συζήτηση και τη συνεργασία.
- Βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν τις γλωσσικές τους ικανότητες, την κοινωνική τους ευαισθησία, αξιόλογες κοινωνικές δεξιότητες.
- Βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν ερευνητικές δεξιότητες, ιδιαίτερα εκείνες που αφορούν στη δημιουργία μιας σειράς αποτελεσματικών ερωτήσεων που θα προκαλούν χρήσιμες και ακριβείς απαντήσεις.

(συνέχεια)

- Προάγει τις επικοινωνιακές δεξιότητες, όπως το «χειρισμό» των συνομιλητών, των μαρτύρων, τη σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης, την προσεκτική ακρόαση της αφήγησης και τις τεχνικές εκμαίευσης περισσότερων πληροφοριών.
- Ενισχύει τις δεξιότητες ενσυναίσθησης με άτομα από διαφορετική γενιά.
- Προάγει την ικανότητα των μαθητών να δομούν μια αφήγηση και να διατυπώνουν συμπεράσματα.

Στάδια του Σχεδίου Εργασίας ως διδακτικής μεθόδου της Τοπικής Ιστορίας

1. Η επιλογή του θέματος
2. Η Οριστικοποίηση του θέματος και διαμόρφωση κεντρικού και δευτερευόντων ερωτημάτων
3. Το περιβάλλον οργάνωσης του προγράμματος
4. Η ιστορική και άλλη αναζήτηση
5. Η αξιολόγηση

Διδακτική πρακτική

- Εταιρικές ομάδες των δύο υπο-ομάδων και σταδιακό πέρασμα στην ομάδα των τεσσάρων μελών (η απευθείας μετάβαση από τη δασκαλοκεντρική διδασκαλία στην πολυμελή ομάδα θα οδηγήσει σε βέβαιη αποτυχία, διότι οι μαθητές δεν έχουν τη δυνατότητα, χωρίς προηγούμενη εξάσκηση, να λειτουργήσουν αποτελεσματικά)
- Η ομάδα των τεσσάρων μαθητών (1 καλός, 2 μέτριοι, 1 αδύνατος. Η κάθε ομάδα μπορεί να χωριστεί σε δύο υποομάδες, το κάθε τμήμα 4-5 ομάδες)
- Ομοιογενείς ή ανομοιογενείς
- Τυχαίας σύνθεσης
- Κοινού ενδιαφέροντος
- Ομάδες φιλίας.

Ανάληψη ρόλων

- **Συντονιστής:** διευθύνει τη συζήτηση, ανακεφαλαιώνει τα συμπεράσματα και φροντίζει ώστε όλα τα μέλη να συμμετέχουν στη διαδικασία μέσα στα προβλεπόμενα πλαίσια χρόνου, χωρίς να δημιουργείται υπερβολικός θόρυβος
- **Φροντιστής:** Ανατίθεται συνήθως στον καλό μαθητή της ομάδας, ο οποίος αναλαμβάνει να εξηγεί και να βοηθάει τους αδύνατους στο έργο τους ή να ζητάει βοήθεια από τον καθηγητή του

- **Γραμματέας:** Διαβάζει τα κείμενα, τις οδηγίες και γράφει την κοινή εργασία
- **Εμπυχωτής/παρατηρητής:** επαινεί την προσπάθεια, το θετικό κλίμα, καταγράφει τις κλείδες παρατήρησης και τη συχνότητα της συμμετοχής κάθε μέλους
- **Όλη η ομάδα:** επίλυση προβλημάτων συμπεριφοράς, επίλυση μαθησιακών προβλημάτων, έλεγχος του επιπέδου θορύβου της τάξης

Ενδεικτικό σχέδιασμα

Το ερώτημα/θέμα	Πηγές	Χώροι έρευνας	Διδακτικές ερευνητικές δραστηριότητες	Αποτέλεσμα

Διαδικτυακοί τόποι

<http://ebooks.edu.gr/2013/course-main.php?course=DSGYM-A119>

<http://ebooks.edu.gr/info/newps/%CE%9A%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%AE%CE%BC%CE%B5%CF%82%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%2C%20%CE%92%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%B4%CF%81%CE%AC%CF%83%CE%B7%20%E2%80%94%20%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82%20%CE%93%CF%85%CE%BC%CE%BD%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%BF%CF%85.pdf>

eliaserver.elia.org.gr/elia/site/content.php?sel=25

<http://tab.ionio.gr/culture/activities/projects/local.htm>

<http://local.e-history.gr/pages/viewpage.action?pageId=2424839>

[http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/
/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%
CE%AE%20%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF
%CF%81%CE%AF%CE%B1/%CE%97%20%CE%
B4%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CF%83%CE%B
A%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%20%CF
%83%CF%84%CE%BF%20%CE%93%CF%85%
CE%BC%CE%BD%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE
E%BF.pdf](http://digitalschool.minedu.gov.gr/info/newps/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1/%CE%97%20%CE%B4%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CF%83%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CE%AF%CE%B1%20%CF%83%CF%84%CE%BF%20%CE%93%CF%85%CE%BC%CE%BD%CE%AC%CF%83%CE%B9%CE%BF.pdf)

Βιβλιογραφία

Ασδραχάς Σ., *Ιστορική έρευνα και ιστορική παιδεία: πραγματικότητες και προοπτικές*, Αθήνα (εκδ. Μνήμων), 1982.

Ασδραχάς Σ., *Ιστορικά απεικασματα*, Αθήνα (εκδ. Θεμέλιο), 1995.

Ασωνίτης Σ., «Ιστορική τεκμηρίωση βάσει αφηγηματικών πηγών. Μια ολισθηρή διαδρομή», *Τεκμήριον*, 3 (2001) 11-39

Βαϊνά Μ., *Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της τοπικής ιστορίας για τον εικοστό αιώνα*, Αθήνα (εκδ. Gutenberg), 1997.

Βώρος Φ., «Τοπική Ιστορία», *Εκπαιδευτικά* 20 (1990), 33-41.

Βώρος Φ., «Τοπική Ιστορία», *Διάλογος* 9 (1991), σσ. 27-39.

Γιαννόπουλος Γ., «Η διδασκαλία της ιστορίας», *Νέα Παιδεία*, 42 (1987), σσ. 166-172.

Γιαννόπουλος Γ., «Η τοπική ιστορία», στο *Τοπική Ιστορία και Αρχεία. Πρακτικά Διημέρου* (Σάμος, 26-27 Απριλίου 1991), Σάμος 1992, σσ. 17-41.

Γιαννόπουλος Γ., *Δοκίμια θεωρίας και διδακτικής της ιστορίας*, Αθήνα (εκδ. Βιβλιογονία), 1997.

Frey K., *Η μέθοδος project: μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη*. Θεσσαλονίκη (Αφοί Κυριακίδη), 1999.

Λεοντσίνης Γ., *Διδακτική της Ιστορίας. Γενική – Τοπική ιστορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση*, Αθήνα 1996.

Ντούλας Χ., «Σχολικά βιβλία ιστορίας και τοπική ιστορία: η περίπτωση της Θεσσαλίας», *Σεμινάριο 9* (1988), σσ. 88-107.

Χαρίτος Χ., «Από την τοπική ιστορία στην αυτογνωσία», *Εκπαιδευτικά 12* (1988), σσ. 92-98.

Χαρίτος Χ., *Η τοπική ιστορία στο σχολείο*, Βόλος 1999.

Χρυσafίδης Κ., *Βιωματική-Επικοινωνιακή Διδασκαλία: η εισαγωγή της μεθόδου project στο σχολείο*, Αθήνα (Gutenberg), 2000.